

dilsel anlatımının kapsamında kullanılan sözcüklerden oluşmaz. Bunun yanında, bir dilin sözcük ve terim türetme kuralları, tümce yapısı, anlambilgisi ve kendine özgü anlatım yolları, söz konusu alanın diline de yansiyacak, onun içinde yer alacaktır. Bunun da ötesinde, bir alanın ya da etkinliğin kendine özgü içeriği ya da konuları, kapsadığı sorunlar ve bunların çözüm yolları, gerçekleştirildiği bağlam(lar), yürütülüş biçimleri vb., onun dilinin oluşmasını önemli ölçüde belirleyecektir. Örneğin tıp etkinliğinin, temel tıp bilimleri, koruyucu hekimlik ve klinik tıp olarak sayabileceğimiz üç temel yönünde kullanılan dilin gerek ortak gerekse ayrı, kendilerine özgü terimleri ve anlatım yolları vardır. Tıbbın bu üç yönünden klinik hekimlik, onun ve genelde de tıp etkinliğinin olmazsa olmaz koşulu olan temel bilime dayanmakla birlikte, bizim açımızdan özellikle hekim-hasta ilişkisi bağlamında kendine özgü toplumsal kültürel vb. nitelikler taşımaktadır. Bir bakıma toplumla iç içe olan bu ilişki sırasında kullanılan dilin, o toplumun genel diliyle de ne ölçüde iç içe olduğu bilinmektedir.

Gerçekte bilim dili için belirtilebilecek temel noktalar (7), gerek ya da olmazsa olmaz koşulu temel bilim anlamında bilim olan tıp etkinliği için de kaçınılmaz olarak söz konusudur.

Geçmişten Günümüze Tıp Dili

Çağımızda Tıp Türkçesi için gündemde olan özleştirme çalışmalarının benzerleri başka diller için de (6) söz konusu olmuş mudur? Böyle bir soruya gerek günümüz gerekse geçmiş açısından vereceğimiz yanıt "Evet" olacaktır. Batı toplumlarında yüzyıllardan beri sürüp giden, yaşayan dilleri Latince'den kurtarma çabaları, duruma bakılırsa henüz sonuçlanmış değildir; tıp dilinde bunu özellikle gözlüyoruz (8). Tıp evriminde örneğin 16. yüzyılın ünlü cerrahı A. Paré (Fransızca), yine o yüzyılın önde gelen tıp kuramcısı Paracelsus (Almanca), 18. yüzyılın değerli klinikçisi W. Cullen (İngilizce), 19. yüzyılda fiziksel tanı yöntemlerinin gelişmesine büyük katkıda bulunan J. Skoda (Avusturya) gibi devrimci tıp adamları, kendi etkinliklerinin dilini yaşadıkları toplumun dilinden yararlanarak geliştirme çabası içindeydiler (9).

Ülkemizde ise, örneğin Cumhuriyet çağında Türk tıp dilini geliştirme çalışmalarının başında, 40'lı yıllarda yazılan ve çok temel bir başvuru kaynağı olarak görülmesi gereken *Türkçe Hekimlik Dili Terimleri üzerine bir Deneme* adlı yapıt bulunmaktadır; bu yapıtın

yazarları, bir hekim olan Şefik İbrahim İşçil'le dil ve yazın öğretmeni Ali Ulvi Elöve'dir (10,11).

Toplumumuzda tıp dilini özellikle tıp eğitimi ile ilgili olarak Türkçeleştirme çalışmaları, daha önceki yüzyıllarda gerçekleştirilenler bir yana, geçen yüzyılda tıp etkinliğini ve eğitimini çağdaştırma çabalarıyla birlikte başlamıştır. 1827 yılında açılan Tıp Okulundaki dil başlangıçta kısa bir süre için İtalyanca, daha sonra Fransızca olmuş; bu durum (1867'de) Sivil Tıp Okulu'nun açılışından üç yıl sonrasına kadar sürmüştür (12,13).

İlginç olarak, 1827'deki okulun açılışında konuşan 2. Mahmut, başlangıçta yabancı dilde eğitim yapmanın amacının o dili öğretmek değil, onu öğrenen hekimlerin buradan yola çıkarak Türkçe tıp dilini oluşturmaları ve bunu yaymaları olduğunu söylemiştir (13). Ancak günümüze geldiğimizde ise ne yazık ki, 1980 yılından sonra tıpta yabancı dille eğitim yapılmaya başlanmasının gerekçesi, 2. Mahmut'un gösterdiği amaçla ters düşmektedir. Böylece o zamandan bu yana tıpta ve eğitiminde ülkemizde yaşanan dil sorunu neredeyse eski boyutuna ya da sorunsallık düzeyine ulaşmıştır.

Tıp Eğitiminde Dil Sorunu

Bellibaşlı insan etkinliklerinin ya da uğraşlarının dillerinde en önemli öğelerin terimler olduğunu, bu sunuşta yeri geldikçe vurguladık. Bu, uğraşların eğitimleri söz konusu olduğunda da geçerlidir. Çünkü her türlü akademik alan ve uğraşın yaklaşım, bilgi, yöntem ve becerisinin kuşaktan kuşağa değişerek aktarılması anlamında eğitim etkinliği, dil-düşünce bağlamında en başta terimler aracılığıyla sağlanmaktadır. Çok açık olarak terimler, sözcüklerin genel dildeki yerlerine koşut bir biçimde akademik etkinliklerin dilinin en temel yapısal/biçimbilimsel ve anlamsal/anlambilgisel öğeleridir. Gerekli ya da olmazsa olmaz koşulu olan bilimselliği fizik, kimya, canlılık bilimleri, ruhbilim gibi temel bilimlerden alan tıbbın, halk sağlığı, koruyucu hekimlik ve klinik etkinlikteki uygulamaları da kendilerine özgü ilişki, beceri ve tekniklerle yürümektedir. Böylece, tıp etkinliğinin eğitiminde bir yandan ilgili temel bilimlerin ve kendine özgü tekniklerin terimlerinin aktarılması söz konusu iken, öte yandan da tedavi edici tıp ve koruyuculuk uygulamalarında bireyler ve toplumla olan ilişkilerde kullanılacak, akademik olmayan bir sözcükler kümesi ve anlatımın öğretilmesi gerekmektedir.

Her durumda, bilimlerin ve bilime dayalı uygulamalı alanların yürütülmesinde kullanılan özel diller, il-

ke olarak eğitilenlerin anadilinden geliştirilmiş terimlere dayandırılmalıdır (6). Eğitim, büyük ölçüde, dil aracılığıyla deneyim ve değerlerin aktarım süreci olduğuna göre, iletişim aracı olan dil bu süreci kolaylaştırabilir ya da zorlaştırabilir. Öğrencinin ilk kez karşılaştığı bir terim, onun usunda yakın anlamları uyandırabiliyor, anadilindeki bilgi ve sezgileri ile ilişki kurma olanakları veriyorsa, öğrenme işlemi kolaylaşacaktır (14).

İlk bakışta özdeş kümeye konulmayabilecek olsalar da, tıp diliyle anadil arasındaki bağlantı konusu (7) ile, bir ülkede tümüyle bir başka dilde tıp eğitimi yapılması sorunu arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü son çözümlemede burada bir düşünce-dil-iletişim sorunu söz konusudur (1,7). Uygulaması toplumla öylesine iç içe olan tıp etkinliğinde kullanılacak dilin anadil olmamasının, bu etkinliğin yürütülmesinde olduğu gibi eğitiminde de güçlükler ve sakıncalar getireceğini düşünmeliyiz. Ülkemizde yaklaşık son yirmi yılda bu alanda yaşanan deneyimlerin bilimsel/akademik yönden araştırılması, konumuza büyük bir açıklık getirecektir. Örneğin 1997 yılında Ulusal Gastroenteroloji Kurultayında sindirim hastalıklarındaki yabancı

tıbbi terimlerin dilimizdeki karşılıklarının ne ölçüde bilindiği konusunda yapılan bir çalışmada, katılımcıların (öğretim üyelerinin de içinde olduğu) % 96'sının bunların Türkçe doğru karşılıklarını veremedikleri saptanmıştır (15). Tıptaki öteki uzmanlık alanlarında, bundan istatistiksel olarak anlamlı biçimde değişik bir sonucun alınacağını bekleyebilir miyiz? En başta gelen bir akademik dil ortamı olarak tıp dergilerinde dile gerekli özenin gösterilmesi (16,17,18) bu konuda kuşkusuz yaşamsal bir önem taşımaktadır.

Yakın zamanlarda Türkçe tıp dilinin ilkece nasıl ileri bir düzeyde geliştirilebileceğine örnek olarak, bu alanda yıllardır çok büyük bir çaba gösteren ve bir patoloji öğretim üyesi olan Sayın Süreyya Ülker'in *Ülker Tıp Terimleri Sözlüğü* başlıklı yapıtına (19) değinebiliriz.

Sonuç olarak, Türkçenin, gerek temel bilimler gerekse genel olarak akademik disiplinler anlamında bilim etkinliğinin dili (7); bu arada tıp alanında (6,8) geçerliliği olacak bir dil olarak geliştirilebileceğini savunabiliriz. Akademik bir alanın eğitim dilinin de anadilden geliştirilmesinin gereği ve gerekçeleri de değişik bağlamlarda verilmiştir (6,8,20).

KAYNAKLAR

1. Ergenç İ. Dilin beyindeki organizasyonu ve konuşmanın gerçekleşmesi. TÜBİTAK Beyin Dinamiği Multidisipliner Çalışma Grubunun Nörofizyoloji ve Kognitif Süreçlerde Entegrasyon Yaz Okulu Ders Notları, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, 19-30 Temmuz 1999
2. Ogden CK, Richards JA. The Meaning of Meaning, Kegan Paul. London 1923: 11; Yıldırım C. Science-its Method and Meaning, METU Pub., Ankara 1971: 47'den değiştirilerek alınmıştır.
3. Kocaman A. Türkçe bilim dili üzerine düşünceler. Dil Derneği'nin, Dil Devriminden Bu Yana Türkçenin Görünümü konulu, 5. Bilimsel Kurultayı'nda sunulan bildiri, Ankara, 8-9 Mart 1996.
4. Pinker S, Bloom P. Natural language and natural selection. In: Barkow JH, Cosmides L, Tooby J, eds. The Adopted Mind - Evolutionary Psychology and the Generation of Culture. New York: Oxford University Press, 1991: 451-493.
5. Özdemir. E. Terimler ve nitelikleri. Terim Hazırlama Kılavuzu, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 1973: 11-17.
6. Örs Y, Uluslararası tıp dili ? Türk Dili 1978; 37: 165-171.
7. Kucur Kırmısoy D, Bilim Dili ve Oluşumu - Almanca ve Türkçe Özelinde. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999: 1, 22-25, 98-105.
8. Örs Y, Tıp dili, doktorların dili ve Türkçe. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 1972; 15: 317-327.
9. Örs Y, Tıp dilinin değişmesi. Türk Hemşireler Dergisi 1974; 24 (4): 29-31.
10. Hekimlik Terimleri Kılavuzu. 2. Baskı Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980: 9-14.
11. İşçil Sİ, Elöve AU, Türkçe Hekimlik Terimleri Üzerine Bir Deneme. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1944.
12. Ceyhun C, İlk sivil tıp okulunun açılışının 100. Yıldönümü. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 1967; 6: 125.
13. Karal EZ, Osmanlı tarihinde Türk dili sorunu. Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1978: 7-96.
14. Şahin N, Dil ve zihin işleyişinin etkileşimi. Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1978: 181-204.
15. Atmaca NS. Türk tıp dilinin dünü, bugünü, yarını. Güncel Gastroenteroloji 1998; 2 (3):15- 26.
16. Örs Y. Yeni bir dergi, eski bir dil. Plastik ve Rekonstrüktif Cerrahi Dergisi 1978; 1 (2): Eğitim köşesi.
17. Öztürk MO. Önyazı. Türk Psikiyatri Dergisi 1996; 7 (3): 161-162.
18. Öztürk MO. Önyazı. Türk Psikiyatri Dergisi 1997; 8 (4): 239-240
19. 90 bin tıp terimi türkçeleştirildi, Doç. Dr. Süreyya Ülker ile söyleşi (E. BüyükmERIC). Bilim ve Ütopya Dergisi Ocak 2000; 67: 68-72.
20. Gönül F. Üniversiteler neden Türkçe eğitim yapmıyor? Cumhuriyet Bilim ve Teknik 2000, 667: 10.